

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ І СТАНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ПРОФЕСІОНАЛА

DOI: <https://doi.org/10.37129/2313-7509.2019.12.2.188-198>

УДК 372.881.1

Л.М. Семененко¹

О.В. Колєннікова¹

Т.Л. Акініна²

В.А. Кульбашевський³

М.П. Науменко³

¹ Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, Україна

² Інститут Військово-Морських Сил Національного університету

«Одеська морська академія», Україна

³ Кафедра військової підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У КУРСАНТІВ І ОФІЦЕРІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВО-НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Високі вимоги до підготовки військового фахівця, передбачають підвищення якості мовної освіти слухачів військових вузів, яке можливо здійснити за рахунок реформування неефективних методик навчання іноземній мові. Причому, під час оновлення та удосконалення існуючих методик та розробці технологій навчання іноземним мовам необхідно враховувати специфіку навчального закладу, закритість і відособленість військової організації. З урахуванням зазначених особливостей сучасна методика викладання іноземної мови у військових вузах повинна бути спрямована, на формування професійної компетенції, і на розвиток різнобічної особистості, здатної грамотно висловлювати свої думки. Формування іншомовної дискурсивної компетенції у військових фахівців дозволить не тільки ефективно і глибоко оволодіти практичними знаннями, а й сприятиме формуванню професійної мотивації до вивчення іноземної мови.

Ключові слова: іноземна мова, вищий військовий навчальний заклад, дискурсивна компетенція.

В умовах глобального розвитку систем комунікації, засобів масової інформації, взаємовпливу культур і традицій, сучасний фахівець повинен вміти орієнтуватися в процесах, що відбуваються, володіти широким світоглядом. При цьому, йому необхідно вміти не тільки отримувати і обмінюватися інформацією, а й вирішувати нагальні проблеми, адекватно реагувати на виникаючі ситуації, що неможливо без розуміння культури і логіки мислення інших індивідумів. У зв'язку з цим, іноземна мова є важливим засобом міжкультурної комунікації в різних галузях професійної діяльності, в тому числі і у військовій сфері. Високі вимоги до професійної підготовки офіцерського складу були і залишаються основним гарантом успішного функціонування будь-якої військової структури. В сучасних умовах розвитку України з метою протидії існуючим загрозам необхідно розширення сфери контактів із зарубіжними партнерами. У зв'язку з цим, знання іноземних мов стає об'єктивно необхідним для професійної діяльності офіцерського складу як під час проходження ними спільної служби в миротворчих підрозділах, так і при взаємних відвідинах країн військовими делегаціями, в процесі здійснення контрольних функцій за виконанням рішень Ради безпеки Організації Об'єднаних Націй (ООН).

Постановка проблеми

Високі вимоги до підготовки військового фахівця, передбачають підвищення якості мовної освіти слухачів військових вузів, яке можливо здійснити за рахунок реформування неефективних методик навчання іноземній мові. Причому, при розробці технологій навчання іноземним мовам необхідно враховувати специфіку навчального закладу, закритість і відособленість військової організації.

Викладання іноземної мови у вищих військових навчальних закладах має свої особливості:

по-перше, воно відбувається в специфічних умовах, що позначається на якості і ефективності навчання. Особливість підготовки військових кадрів полягає в поєднанні курсантами і офіцерами навчання з виконанням ними своїх службових обов'язків, що обумовлює жорстку регламентацію розпорядку дня, який практично виключає вільний час і обмежує можливості слухачів щодо навчання за рамками навчального процесу (заняттями і самостійною підготовкою);

по-друге, принцип професіоналізації передбачає вузьку предметну спрямованість, вивчення і занурення в сутність тієї науки, яка є основою військової спеціалізації. Іноземна мова в військових вузах (за винятком окремих спеціалізованих) не є пріоритетним предметом. Крім того, військова спеціальність не передбачає постійної іншомовної комунікації на різних рівнях, а контакти з іноземними фахівцями в ході навчання практично зведені до нуля;

по-третє, у військовому вузі обов'язковим видом навчальної діяльності є самостійна підготовка, на яку відводиться значна кількість навчальних годин. При навчанні іноземної мови скорочення аудиторних годин також призводить до збільшення частки самостійної роботи;

по-четверте, в зв'язку з різним рівнем підготовки з іноземної мови слухачів військових вузів, виникає необхідність проведення на початковому етапі навчання занять, що сприяють формуванню загальних фонових знань і подальшого формування певного рівня іншомовної професійної комунікативної компетентності.

З урахуванням зазначених особливостей сучасна методика викладання іноземної мови у військових вузах повинна бути спрямована, на формування професійної компетенції, і на розвиток різнобічної особистості, здатної грамотно висловлювати свої думки. Формування іншомовної дискурсивної компетенції у військових фахівців дозволить не тільки ефективно і глибоко оволодіти практичними знаннями, а й сприятиме формуванню професійної мотивації до вивчення іноземної мови. До недавнього часу, у викладанні іноземних мов в немовних (в тому числі і в військових) вузах використовувалися переважно традиційні методи (граматико-перекладний, прямий, аудіолінгвальний, аудіовізуальний), в яких наголос було зроблено на розвиток некомунікативних навичок.

В основі цих методів лежить систематичне повторення і запам'ятовування, вивчення граматики, фонетики, формування навичок читання і перекладу: слухачі складають фрази, пропозиції, діалоги, виконують письмові вправи, застосовуючи свої граматичні знання, але не можуть висловити свої думки, - людина не говорить, а просто комбінує слова. Відсутність мотивації до говоріння призводить до виникнення так званого мовного бар'єру, а звідси - до неможливості формування іншомовної дискурсивної компетенції.

На відміну від традиційних, сучасні підходи до навчання іноземної мови приділяють значну увагу формуванню навичок і умінь всіх видів мовленнєвої діяльності. Одним з подібних комунікативних підходів є компетентнісний підхід, що підкреслює пріоритетне значення формування різних компетенцій, у тому числі і дискурсивної. В основу компетентнісного підходу покладено використання різних методик інтерактивного навчання.

Так, наприклад, метод комунікативного тренінгу, ґрунтуючись на активних методах групової роботи, передбачає велику активність навчаємих у ході практичних занять і вводить обов'язковий компонент рефлексії, який безпосередньо впливає на мотивацію навчаємих, а й тому і на ефективність процесу навчання в цілому.

Технологія комунікативного тренінгу сприяє ефективному формуванню всіх компонентів комунікативної компетентності як майбутніх лінгвістів за рахунок: а) розвитку вмінь іншомовного спілкування (комунікативних, інтерактивних, перцептивних); б) розвитку і стимулювання навчально-пізнавальних, інтелектуальних, комунікативних, професійних потреб слухачів; в) оволодіння техніками спілкування, вербальними і невербальними засобами їх реалізації» [1].

Необхідність перегляду традиційних методів навчання курсантів і офіцерів у вищих військово-навчальних закладах на користь комунікативного тренінгу, як перспективної методики формування іншомовної дискурсивної компетенції є сьогодні актуальним завданням системи військової освіти.

Аналіз останніх досягнень і публікацій

Сьогодні для підвищення ефективності формування дискурсивної компетенції у курсантів та офіцерів вищих військово-навчальних закладів необхідно вивчити: психолого-педагогічні особливості процесу оволодіння іноземною мовою; явище дискурсивної компетенції і виявити її складові; основоположні принципи технології комунікативного тренінгу і проаналізувати можливості її застосування в вузах. Аналіз літератури з даного питання показує, що, при всій їх безсумнівній теоретичній значущості та практичній цінності, коло питань, пов'язаних зі специфічними проблемами формування дискурсивної компетенції на основі комунікативного тренінгу у курсантів та офіцерів вищих військово-навчальних закладів, освітлено недостатньо повно [1-11]. Дана проблема потребує подальшого вивчення. Нові теоретичні та практичні дослідження на базі вищих військово-навчальних закладів можливо дадуть результати, які можна буде розглядати як передумови для подальшого вивчення проблеми формування дискурсивної компетенції у слухачів військових вузів.

Постановка задачі та її розв'язання

Тому метою статті є визначення та аналіз сучасних особливостей формування іншомовної дискурсивної компетенції у курсантів і офіцерів вищих військово-навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Актуальність формування дискурсивної компетенції на основі комунікативного тренінгу у курсантів вищих військово-навчальних закладів обумовлена: підвищенням вимог до професійної компетентності військових фахівців; їх здатності до самостійної творчої діяльності (в тому числі з використанням накопичених знань в області мови); практичною необхідністю формування дискурсивної компетенції, як компонента міжкультурної комунікації; специфікою навчання іноземної мови; наявністю проблем формування дискурсивної компетенції у слухачів військових вузів; недостатньою ефективністю традиційних методів викладання, що не дозволяють в короткі терміни якісно сформувати у слухачів усі складові комунікативної компетентності; необхідністю пошуку нових, ефективних методів навчання іноземної мови, що враховують індивідуальні особливості учнів і позитивно впливають на формування навичок і умінь всіх видів мовленнєвої діяльності. Тому дослідження пов'язані із теоретичним обґрунтуванням основних аспектів іншомовної дискурсивної компетенції у курсантів та офіцерів вищих військово-навчальних закладів достатньо своєчасне та актуальне питання сьогодення.

До основних завдань досліджень з цього питання можна віднести такі:

аналіз психолого-педагогічних характеристик процесу оволодіння іноземною мовою у курсантів та офіцерів вищих військово-навчальних закладів;

формування системи поглядів на іншомовну дискурсивну компетенцію як важливу складову навчання слухачів вищих військово-навчальних закладів з метою виявлення сутності іншомовної дискурсивної компетенції та надати їй максимально ємне визначення, а також формування поглядів щодо побудови структури досліджуваного явища, визначення його основних аспектів, компонент та рівні оцінювання з подальшим визначенням специфіки та основних показників сформованості дискурсивної компетенції в рамках вищої військової освіти;

виділити основні загальні дидактичні, лінгвістичні, методичні та психологічні засади, а також специфічні особливості технології комунікативного тренінгу, з метою розгляду даної технології як засобу формування навичок і умінь іншомовної дискурсивної компетенції у курсантів вищих військово-навчальних закладів;

визначити відповідний зміст навчання, форм, засобів та підходів до навчання, спрямованих на максимально ефективне формування навичок і умінь іншомовної дискурсивної компетенції;

розробити відповідний комплекс вправ.

Вивчення іноземної мови, незалежно від профілю навчання, є обов'язковою умовою для особистісного, культурного розвитку високо кваліфікованого фахівця, а для військовослужбовців збройних сил знання мови значно розширює спектр їх посадового призначення, підвищує їх можливості в підготовці за фахом, і, як наслідок, стає одним з факторів, що забезпечує успішність їх військової служби та кар'єрного зростання. Професійно орієнтований підхід до навчання іноземної мови на немовних факультетах вузів передбачає формування у військового фахівця здатності іншомовного спілкування в конкретних професійних, ділових, наукових сферах і ситуаціях з урахуванням особливостей професійного мислення. Для досягнення високої ефективності в навчанні іноземної мови слухачів вищих військово-навчальних закладів необхідно: визначити значення і місце іноземної мови як дисципліни в процесі навчання курсантів та офіцерів; розглянути докладніше загальні і часткові чинники, що впливають на процес викладання і оволодіння іноземною мовою в рамках вищої військової освіти.

У сучасному світі дуже є важливою підготовка військового фахівця, що володіє комунікативними компетенціями, необхідними для професійної діяльності і здатного оперативної і кваліфіковано виконувати завдання, як в нашій країні, так і за її межами. Сьогодні вкрай необхідно бути толерантним до культури і традицій інших країн, що досягається ретельним вивченням іноземної мови. Сучасний військовий фахівець повинен мати не тільки військово-спеціальні знання, а й розуміти сучасну картину світу. Випускник вузу, повинен володіти: загальнокультурними компетенціями; професійними компетенціями; професійно-спеціалізованими компетенціями. Випускник військового вузу, крім зазначених компетенцій, повинен також володіти військово-професійними компетенціями, викладеними в основній освітній програмі військового вузу. Кількість компетенцій залежить від напрямку і рівня підготовки, а компетенції, що відповідають певному рівню освіти і кваліфікації, розглядаються як освітні результати. На відміну від цивільного навчального закладу, військового фахівця готують відповідно до вимог конкретного замовника - Міністерства оборони України. Специфіку приватних дисциплін визначає відповідна кафедра вузу відповідно до кваліфікаційних вимог кадрового органу, у тому числі і пріоритетні знання, навички та вміння, якими повинен володіти майбутній фахівець в рамках тієї чи іншої військової спеціальності.

Основне завдання кафедри іноземної мови у вищому військово-навчальному закладі сьогодні полягає в тому, щоб сприяти становленню професійно грамотного військового фахівця, формуючи іншомовну комунікативну компетенцію в сфері повсякденного і професійного спілкування. Інакше кажучи, реалізація практичних цілей навчання іноземних мов у військово-технічних навчальних закладах має на увазі забезпечення випускникам можливості оперативної знайомитися з рівнем розвитку військової науки і техніки за кордоном, критично оцінювати зарубіжний досвід.

Крім практичних цілей, іноземна мова у військовому вузі також виконує і виховну роль. Важливе виховне значення має сама правильна постановка навчання іноземним мовам. З самого початку курсанти і офіцери повинні зрозуміти, що оволодіння іноземною мовою вимагає великої систематичної праці. Воно пов'язане з обов'язковим розвитком волевольових якостей, з умінням мобілізувати свою волю на досягнення поставленої мети, що для майбутнього офіцера має принципово важливе значення. Навчаючись мови, курсанти та офіцери розвивають спостережливість, вміння виявляти в тексті головне, вчать викладати матеріал у логічній послідовності.

У військовій освіті іноземна мова є не тільки метою, а й засобом навчання. На процес оволодіння іноземною мовою в рамках професійно орієнтованого навчання (в тому числі і в галузі вищої військової освіти) впливає багато факторів. До числа загальних факторів (як позитивних, так і негативних), що впливають на процес навчання, можна віднести такі:

- обмежена кількість годин. Процес оволодіння іноземною мовою в деяких вищих військово-навчальних закладах має досить обмежені рамки, оскільки іноземна мова не є профільною. Ця проблема практично відноситься до числа нерозв'язних, але може бути частково вирішена при інтенсифікації змісту навчання;

- різний мовний рівень курсантів і офіцерів. Різниця в загальній підготовці слухачів має на увазі необхідність певного вирівнювання рівня знання в групі шляхом коректування курсу і подальшого його підвищення. У зв'язку з тим, що розподіл курсантів і офіцерів відбувається не за рівнями знань, а відповідно до обраної ними військової спеціальності, можливим рішенням цієї проблеми може стати введення додаткових годин, протягом яких викладач зможе окремо розібрати пройдений матеріал з тими слухачами, яким це необхідно, але це повинно окремо оплачуватися державою як додаткові години.

- професійна спрямованість є однією з важливих особливостей іноземної мови, як дисципліни. У вищому військово-навчальному закладі вважається, що професійна спрямованість і взаємозв'язок з іншими дисциплінами, які викладаються є основою формування військового фахівця. Військово-прикладна спрямованість навчання іноземної мови повинна проводитися з перших же занять, на яких курсанти чи офіцери знайомляться з загально військовою та загальнонауковою термінологією, близькою до їх майбутньої спеціальності. Військово-прикладна орієнтація загального змісту матеріалів і велика кількість військової термінології складають одну з головних проблем процесу оволодіння іноземною мовою у вищому військово-навчальному закладі. Можливим вирішенням цієї проблеми може стати між предметна координація, яка дозволить слухачам вивчати професійну лексику в рамках програми профільних дисциплін.

- вузька область застосування отриманих знань. Так як іноземна мова виконує розвиваючу, виховну та загальноосвітню функцію в рамках вищої військової освіти, це не може не позначитися на загальному рівні мотивації до вивчення. Области застосування англійської мови у військовій сфері обмежені: участь в міжнародних військових проєктах, що вимагають знання іноземної мови; здобуття професійно значимої інформації з іноземних джерел тощо.

- мотивація є безумовно, найважливішим компонентом навчання. Порівняно вузька область застосування отриманих знань стимулює викладачів методично грамотно організувати навчальну діяльність.

Крім загальних факторів, що впливають на процес оволодіння іноземною мовою у вищих військово-навчальних закладах, можна виявити також деякі часткові (специфічні) фактори:

- необхідність врахування специфіки поєднання процесу навчання і військової служби. Уся службова діяльність курсанта й офіцера протягом доби жорстко регламентована;

- особлива роль самоосвіти. Вищу військову освіту направлено не тільки на підготовку фахівця шляхом навчання його певним навичкам, але і на виховання особистості майбутнього офіцера, формування його характеру: процес виховання у військовому вузі повинен відображати інтереси військово-професійної підготовки. Самоосвіта і розподіл часу також грає важливу роль в процесі становлення особистості курсанта й офіцера.

Аналіз факторів, що впливають на процес оволодіння іноземною мовою у вищих військово-навчальних закладах показує, що процес навчання іноземній мові в умовах вищого військово-навчального закладу повністю підпорядкований певним рамкам і умовам - як загальним (характерним для будь-якого немовного вузу), так і специфічним (військовим). Допоміжна роль іноземної мови і необхідність враховувати вищевказані фактори, що відображають специфіку аудиторії, призводить до певних труднощів при виборі прийомів підвищення ефективності процесу навчання.

Основна практична мета в навчанні іноземної мови полягає у формуванні комунікативної компетентності через формування ряду приватних компетенцій (лінгвістичної, стратегічної, соціолінгвістичної, соціальної, соціально-культурної та дискурсивної). Кожна з вищеназваних компетенцій грає важливу роль в утворенні майбутнього фахівця практично будь-якого фаху.

Взаємозалежне формування складових іншомовної комунікативної компетентності формує здатність і готовність курсантів і офіцерів здійснювати спілкування іноземною мовою в сфері професійної комунікації і виступати в ролі міжмовного і міжкультурного посередника. Змістовна сторона (лінгвістичний компонент) логічно пов'язана і організована відповідно до наміру комуніканта

(дискурсивний компонент) в певному контексті (соціолінгвістичний компонент) з використанням стратегій подолання можливих перешкод (стратегічний компонент) та обліком міжкультурних відмінностей (міжкультурний компонент). З метою максимально ефективного оволодіння мовою, підвищення рівня його розуміння, освоєння граматичних лінгвістичних і лексичних навичок, поліпшення здатності пояснювати свої думки, для цього необхідно в процесі навчання приділяти увагу формуванню кожного компонента комунікативної компетентності, а саме таке, сукупне формування та подальший розвиток всіх її складових і сприятиме досягненню цієї ефективності. Професійна підготовка військового фахівця будь-якого профілю в обов'язковому порядку включає навчання усного та письмового спілкування іноземною мовою, що передбачає не тільки знання мовного та граматичного матеріалу, а й уміння перетворити власні знання в чітке, логічно послідовне висловлювання. Це, в свою чергу, призводить до необхідності приділити окрему увагу формуванню саме дискурсивного компонента в рамках формування іншомовної комунікативної компетентності.

З метою дослідження шляхів формування дискурсивної компетенції у слухачів вищих військово-навчальних закладів доцільно: виявити сутність дискурсивної компетенції, давши їй максимально ємне визначення; визначити структуру досліджуваного явища і виявити його основні компоненти; визначити специфіку дискурсивної компетенції в рамках вищої військової освіти. Вивченням дискурсивної компетенції займалися багато дослідників і кожен з них, виходячи з аналізу теоретичних джерел і власного досвіду педагогічної діяльності, давав своє визначення цьому поняттю.

Отже, в цілому дискурсивна компетенція представляється як [1–11]:

1) здатність людини розуміти різні види комунікативних висловлювань, а також будувати цілісне, пов'язане і логічне висловлювання різних функціональних стилів [6, 8, 9];

2) створення цілісних і зв'язкових текстів, знання різних типів дискурсу і правил їх побудови, вміння інтерпретувати їх відповідно до комунікативної ситуації і розробляти ці дискурси з урахуванням екстралінгвістичних особливостей ситуації спілкування, ролей учасників комунікації і способів взаємодії комунікантів в рамках єдиного кортежу [6–9];

3) здатність кодувати і розкодувати інформацію за допомогою іноземної мови відповідно до його лексичних, граматичних, синтаксичних норм, а також з огляду на стилістичний, жанровий, соціально-культурний, психологічний і емоційний фактори, використовуючи засоби когезії і когеренції для досягнення комунікативної мети [2, 4, 5];

4) компонент мовної компетенції, що виконує об'єднуючу роль у процесі взаємодії усіх інших компонентів комунікативної компетенції (мовної, розговорної, соціокультурної). Здатність сприймати і породжувати дискурс, використовувати тезаурус того чи іншого дискурсивного співтовариства в процесі сприйняття [3, 7, 8];

5) система знань про реалізовані в комунікації правила організації тематично варіативної інформації у формі різножанрових мовних творів, в більшості випадків універсальних для багатьох етнокультурних спільнот, а також система навичок побудови і інтерпретації тексту. Відповідно, професійна дискурсивна компетенція означає оволодіння типами дискурсів, за допомогою яких можна відтворити предметний і соціальний зміст професійної діяльності. Цей вид компетенції виступає невід'ємною структурно-змістовною складовою професійної компетентності і означає здатність застосовувати сукупність знань, умінь, навичок, а також способів діяльності, пов'язаних з проведенням дискурс-аналізу, побудовою і ситуативним розумінням дискурсів як об'єктів реальної дійсності в процесі здійснення професійної діяльності [3, 6];

6) професійно значуща інтегрована якість особистості, що інтегрує мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльний, рефлексивно-оціночний компоненти забезпечує успішність професійної комунікації через сприйняття, розуміння, створення дискурсу відповідно до цілей професійної діяльності, нормами спілкування і специфікою конкретної ситуації. Як складова комунікативної компетенції (компетентності) особистості і невід'ємний компонент професійної культури фахівця [3, 7].

Розглядаючи різноманіття існуючих визначень дискурсивної компетенції, не можна не помітити, що всі вони являють собою цілну, єдину структуру явища, що складається з безлічі взаємозалежних компонентів, з цього випливає, що розкрити зміст поняття дискурсивна компетенція неможливо, якщо розглядати його в якомусь одному аспекті.

Найбільш повним визначенням дискурсивної компетенції представляється сьогоденні визначення, яке дозволяє розглядати вивчення дискурсивної компетенції як цілісної системи, що включає в себе професійну спрямованість, мотиви, цілі, ціннісні орієнтації [11]. При цьому вивчення дискурсивної компетенції вимагає сукупності знань, умінь, форм і способів їх використання в постійно мінливій обстановці відповідно до цілей професійної діяльності, нормами спілкування і специфікою конкретної ситуації. Сьогодні дискурсивну компетенцію можна розглядати з точки зору трьох аспектів - мотиваційного, когнітивного і діяльного.

Мотиваційний аспект оцінює психологічну готовність курсантів і офіцерів до використання дискурсу у професійній діяльності; когнітивний - перевіряє сформованість інтегрованих дискурсивних компетенцій; діяльний - дискурсивні вміння і способи творчої діяльності.

Мотиваційний аспект передбачає наявність у учня здатності до оволодіння мовою, і означає, в цілому, готовність до використання дискурсу. Цей аспект реалізується у разі, якщо на заняттях забезпечена максимальна зацікавленість слухачів.

Когнітивний аспект передбачає знання правил, що вивчається і специфіки його дискурсу. Цей аспект знаходить своє відображення під час вивчення нової лексики і граматичних явищ мови, створенні спеціальних пам'яток, словників та довідників.

Діяльний аспект являє собою творчу реалізацію учнями різних умінь дискурсивної компетенції. Формування умінь діяльного аспекту іншомовної дискурсивної компетенції можливо за допомогою різних видів рецептивно-аналітичних і практичних вправ: переказ, скорочено-вибірковий виклад; переказ-переклад.

Дуже ефективними в процесі формування дискурсивного компонента можуть стати умовно-мовні вправи, за умови, що вони активізують фантазію учнів: завдання по типу «Уявіть собі, що ...» можуть виявитися не менш корисними для засвоєння іншомовного мовного матеріалу, ніж реально-комунікативні вправи, в яких учні повідомляють, наприклад, про події свого життя.

У рамках діяльного аспекту дискурсивної компетенції виділяють чотири основні компоненти, кожен з яких включає в себе певні вміння: стратегічно-орієнтований компонент, що передбачає усвідомлення суб'єктом мовлення комунікативного наміру і планування комунікативного події (ґрунтується на умінні виділити мотиви і цілі спілкування іноземною мовою і умінні спрогнозувати хід подальшого висловлювання); тактико-орієнтований компонент - передбачає аналіз комунікативної ситуації і відбір адекватних і оптимальних засобів і способів для реалізації комунікативного наміру (ґрунтується на: умінні аналізувати усний і письмовий текст з точки зору наявності в ньому явної та прихованої, основної та другорядної інформації; умінні висловлювати власні мовні інтенції, свою думку, почуття; керуватися власною ініціативою у виборі предметно-сміслового змісту і мовного матеріалу; умінні контролювати комунікативну ситуацію, прогнозувати хід комунікативної ситуації і комунікативну доцільність засобів мови відповідно до стилю усного, письмового тексту; умінні будувати комунікативну поведінку відповідно до основною темою комунікації); діяльно-жанровий компонент, що полягає в організації дискурсу учнем відповідно до канонів конкретного жанру, обраного для досягнення комунікативного наміру суб'єкта в заданому екстралінгвістичні контексті (ґрунтується на: умінні будувати висловлювання різних жанрів з дотриманням їх композиційної структури, форми, смислової цілісності, граматичної і лексичної правильності; навичках і уміннях, що забезпечують адекватне використання реєстрів формального і неформального спілкування, природних або ідіоматичних виразів, культурних особливостей мови і фігур мови; навичках і уміннях експресивного інтонування висловлювання, володінні лінгвістичними і екстралінгвістичними засобами емоційного оцінювання); тексто-орієнтований

компонент, який передбачає організацію пропозицій так, щоб вони склали єдине ціле - зв'язний текст або висловлювання з усіма властивими йому властивостями (ґрунтується на: умінні використовувати лексичні ресурси іноземної мови для створення тексту і застосовувати їх для інтерпретації тексту; умінні виявляти тему і проблему в тексті; умінні логічно вибудовувати висловлювання іноземною мовою; умінні аналізувати усний і письмовий текст з точки зору наявності в ньому явної та прихованої, основної і другорядної інформації; умінні планувати усний, письмовий текст на іноземній мові. На цей час у вищому військово-навчальному закладі саме вмінням текстового компонента приділяється найбільша увага. При цьому, вищезгадані вміння формуються переважно при навчанні монологічного мовлення, для якої характерні такі якості, як ясність (точність думки), логічна стрункість і достатня інформативність, доказовість, а також вираз власного ставлення і оцінки обговорюваної ситуації).

Таким чином, сьогодні в рамках дисципліни іноземної мови у вищому військово-навчальному закладі основна увага приділяється текстовому і стратегічному компонентам, а уміння тактичного і жанрового компонентів практично не формуються. Основним показником сформованості у курсантів та офіцерів дискурсивної компетенції можуть вважатися сформовані взаємопов'язані вміння у всіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання і листування). Так, вміння дискурсивної компетенції в аудіюванні відповідають за правильне розпізнавання і розуміння мови і, отже, впливають на комунікативну ситуацію в цілому; вміння в говорінні - формують здатність логічно вибудовувати своє висловлювання відповідно до жанрових і стилістичних особливостей; вміння в читанні (переглядом, ознайомчому) дозволяють та навчають виділяти ключові, опорні події для подальшого усного викладу; вміння в письмовій мові допомагають оформити своє висловлювання не тільки усно, але і письмово, а також є додатковим засобом для закріплення отриманих знань. У цілому, ступінь сформованості дискурсивної компетенції у вищому військово-навчальному закладі, як і в будь-якому немовних ВНЗ, можна визначити за допомогою п'яти умовних рівнів. Такий підхід практично збігається із загальноєвропейською системою рівнів володіння мовою, приналежність до яких, як правило, визначається за допомогою тестування.

- 1) початковий рівень сформованості дискурсивної компетенції характеризується початковим рівнем оволодіння видами мовної діяльності: аудіювання, говорінням, читанням, листуванням;
- 2) середній рівень сформованості дискурсивної компетенції, також припускає початкове формування навичок і розвиток умінь підтримувати комунікацію іноземною мовою в рамках ситуації, яка складається;
- 3) просунутий рівень сформованості дискурсивної компетенції, що має на увазі відносно самостійне використання іноземної мови;
- 4) високий рівень, що характеризується досить розвиненими вміннями когнітивного і діяльного аспектів;
- 5) професійно-достатній рівень, що підкреслює максимально ефективний розвиток дискурсивної компетенції в умовах вищої освіти немовного профілю.

До моменту вступу до вищого військово-навчального закладу передбачається, що рівень слухача може бути просунутим рівнем сформованості всіх компонентів комунікативної компетентності. На жаль, цей факт не завжди відповідає дійсності, що зумовлює необхідність введення так званого коректування або відновного курсу в рамках дисципліни, особливо для офіцерів. Також варто врахувати, що формування дискурсивної компетенції у курсантів та офіцерів вищого військово-навчального закладу має свої особливості, що склалися під впливом специфіки військової освіти. Отже, формувати і оцінювати ступінь сформованості навичок і умінь дискурсивної компетенції у курсантів у вищому військово-навчальному закладі необхідно починаючи з початкового рівня. Розглядаючи питання формування дискурсивної компетенції за допомогою практичної підготовки слухачів через оволодіння ними всіма видами мовленнєвої діяльності, не можна не помітити, що основний упор робиться на читання. Розвиток мови закріплюється протягом

усього процесу навчання. При цьому в ході вивчення кожної теми, йде систематичний розвиток у курсантів умінь вести двосторонній переклад діалогів за матеріалами досліджуваних тем. На другому етапі навчання реалізується завдання формування вміння роботи з вузькоспеціалізованою літературою. Другий етап характеризується зміщенням акценту в бік читання в його різних формах і, відповідно, в збільшенні різних типів вправ, спрямованих на оволодіння цим видом мовленнєвої діяльності. Поряд з формуванням умінь ознайомлювального, переглядового і вивчає читання, триває формування усних розмовних навичок переважно монологічного мовлення, в практиці широко використовується перифраз - слухачі повинні навчитися виражати свою думку різними способами.

Військовий фахівець в рамках дисципліни іноземної мови повинен володіти такими знаннями і вміннями:

вміти: спілкуватися (усно і письмово) на іноземній мові на професійні і повсякденні теми; перекладати (зі словником) іноземні тексти професійної спрямованості; самостійно вдосконалювати усну і письмову мову; поповнювати словниковий запас; читати і перекладати зі словником спеціальні тексти військово-технічної спрямованості для вилучення необхідної інформації;

знати: лексичний (1200 - 1400 лексичних одиниць) і граматичний мінімум, необхідний для читання і перекладу (зі словником) іноземних текстів за професійним спрямуванням; основні загальновійськові і спеціальні військові лексичні терміни.

Іншими словами, згідно з вищезазначених вимог, військовий фахівець зобов'язаний володіти вміннями в аудіюванні, говорінні (а саме - мінімальними вміннями і навичками іншомовної розмовної мови, як монологічного, так і діалогічного) і читанні. Навички та вміння писемного мовлення курсанти розвивають у ході самостійної роботи. Очевидно, що грамотне і успішне, з точки зору досягнення комунікативної мети, усне і письмове спілкування іноземною мовою в рамках професійної області безпосередньо залежить від ступеня сформованості дискурсивного компонента комунікативної компетентності, і, отже, підкреслює необхідність включення в програму ретельного тренування всіх перерахованих вище аспектів і компонентів в рівній мірі, що в цілому ускладнюється наявністю досить істотних труднощів, пов'язаних із різними факторами (як частковими, так і загальними). Необхідність враховувати ці фактори суттєво впливає на весь процес навчання та й на формування дискурсивної компетенції. Питання про формування дискурсивної компетенції у курсантів вищих військово-навчальних закладів є безумовно актуальним і заслуговує сьогодні на особливу увагу. Виходячи з більшості визначень, іншомовну дискурсивну компетенцію слід розвивати як прагматичну здатність, підбираючи в якості основи такі навички та вміння, які будуть найбільш актуальними в рамках тієї чи іншої військової спеціальності. Сучасні тренінгові технології та розробки, спираючись на основні принципи навчання іноземної мови в професійних цілях, дозволяють істотно підвищити ефективність процесу навчання іноземної мови.

Висновки

До основних результатів практичної значущості дослідження по тематиці статті можна віднести те, що результати дослідження та основні висновки можуть бути використані в практиці вищих навчальних закладів військового профілю для підвищення ефективності процесу формування дискурсивної компетенції у курсантів та офіцерів, а також для визначення основних навичок і умінь, якими повинні володіти учні в процесі розвитку у них дискурсивної компетенції.

Перспективи подальших досліджень

Подальшими дослідженнями за цим напрямком є формування рекомендацій щодо впровадження підходів до формування іншомовної дискурсивної компетенції у курсантів і офіцерів вищих військово-навчальних закладів в існуючу систему військової освіти.

Список використаних джерел

1. Щепеткова Е.А. Тренинговые технологии обучения студентов лингвистического вуза устному иноязычному общению: английский язык. Библиотека диссертаций Dslib.net. 2011. URL: <http://www.dslib.net/teoria-vospitania/treningovye-tehnologii-obuchenija-studentov-lingvisticheskogo-vuza-ustnomu.html> (дата обращения: 20.08.2019).
2. Асеева В.В. Активные методы в обучении иностранному языку при формировании дискурсивной компетенции Омск. 2016. С. 3.
3. Горбунов А.Г. К определению понятия «дискурсивная компетенция» (ISSN 1813-7903). Удмуртский государственный университет. Вестник ИжГТУ Ижевск. 2013. № 4 (60). С. 182.
4. Грецов А.Г. Тренинг общения для подростков. Глава 7: Разнообразии и критерии выбора тренинговых упражнений. Омск. 2008. с. 45.
5. Домбровская И.И. Распределение учебного времени по семестрам и видам учебных занятий. Тематический план изучения дисциплины «Английский язык». Омский автотранспортный инженерный институт. Омск. 2015. с. 45.
6. Алецанова И.В., Фролова Н.А. Развитие дискурсивной компетенции на занятиях по иностранному языку в вузе // Успехи современного естествознания. 2014. № 11-1. С. 92-94 / URL: <https://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=34323> (дата обращения: 15.08.2019).
7. Беленкова Н.М. Реализация коммуникативного тренинга как лингводидактической технологии обучения иностранному языку в поликультурной образовательной среде современного университета. Электронная библиотека диссертаций disserCat. 2010. 101 с. / URL: <http://www.dissercat.com/content/realizatsiya-kommunikativnogo-treninga-kak-lingvodidakticheskoi-tekhnologii-obucheniya-inost> (дата обращения: 20.08.2019).
8. Белозерова Н.В. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции курсантов ВУЗов МЧС России на основе социокультурного подхода / URL: <http://www.dslib.net/prof-obrazovanie/formirovanie-inojazychnoj-kommunikativnoj-kompetencii-kursantov-vuzo-mchs-rossii-na.html> (дата обращения: 15.06.2019).
9. Вакула А.А. Плотникова Е.Г. Модель формирования готовности к самообразованию курсантов в военном вузе. Журнал «Фундаментальные исследования». 2013. № 10 (часть 6) С. 1329-1335 / URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=32541> (дата обращения: 10.05.2019).
10. Вовненко С.И. Способы повышения мотивации при изучении английского языка. Молодой ученый. 2015. №5. с. 443-446 / URL: <http://moluch.ru/archive/85/15844/> (дата обращения: 15.07.2019).
12. Саморуков А. А. Субъект – субъектное диалогическое взаимодействие студента и преподавателя как педагогическое условие формирования дискурсивной компетентности студента // Журнал «Омский научный вестник». Омск. 2010. №5(91). с. 142.

Рецензент: Оленев В.М. , к.військ.н., проф. Військова академія (м. Одеса)

**СОВРЕМЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ
ДИСКУРСИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У КУРСАНТОВ И ОФИЦЕРОВ
ВЫСШИХ ВОЕННО-УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ**

Л.М. Семененко, Е.В. Коленникова, Т.Л. Акинина, В.А. Кульбашевський, М.П. Науменко

Высокие требования к подготовке военного специалиста, предусматривают повышение качества языкового образования слушателей военных вузов, которое можно осуществить за счет реформирования неэффективных методик обучения иностранному языку. Причем, во время обновления и усовершенствования существующих методик и разработки технологий обучения иностранным языкам необходимо учитывать специфику учебного заведения, закрытость и обособленность военной

организации. С учетом указанных особенностей современная методика преподавания иностранного языка в военных вузах должна быть направлена на формирование профессиональной компетенции, и на развитие разносторонней личности, способной грамотно выражать свои мысли. Формирование иноязычной дискурсивной компетенции у военных специалистов позволит не только эффективно и глубоко овладеть практическими знаниями, но и будет способствовать формированию профессиональной мотивации к изучению иностранного языка.

Ключевые слова: иностранный язык, высшее военное учебное заведение, дискурсивная компетенция.

MODERN FEATURES OF FORMATION OF FOREIGN DISCURSIVE COMPETENCE IN HIGHER EDUCATIONAL CUSTOMERS AND OFFICERS

L. Semenenko, E. Kolennikova, T. Akinina, V. Kulbashevsky, M. Naumenko

The high requirements for training a military specialist include improving the quality of language education for students of military universities, which can be accomplished by reforming ineffective teaching methods in a foreign language. Moreover, when updating and improving existing methods and developing technologies of teaching foreign languages, it is necessary to take into account the specifics of the educational institution, the closeness and isolation of the military organization. Given these features, modern methods of teaching foreign languages in military universities should be aimed at the formation of professional competence, and the development of a versatile personality, able to express their opinions competently. Formation of foreign language discursive competence in military specialists will not only effectively and profoundly acquire practical knowledge, but will also help to develop professional motivation for learning a foreign language. In order to study the ways of formation of discursive competence in students of higher military educational institutions it is advisable to: identify the essence of discursive competence, giving it the most capacious definition; determine the structure of the phenomenon under study and identify its main components; to determine the specifics of discursive competence in higher military education. Based on most definitions, foreign-language discursive competence should be developed as a pragmatic ability, selecting as a basis the skills and competencies that will be most relevant within a particular military specialty. Modern training technologies and developments, based on the basic principles of teaching a foreign language for professional purposes, can significantly improve the efficiency of the process of learning a foreign language.

Key words: foreign language, higher military educational institution, discursive competence.